

„Podařilo se mi přežít jen díky stovce zázraků,“ tvrdí Zuzana Růžičková

24.01.2017

Velkolepě slaví svoje 90. narozeniny paní Zuzana Růžičková, kterou hudební svět označuje jako „první dámu cembala“. Ve svém bytě v blízkosti Flóry, kde žije od roku 1952, přijímá neustále novináře ze všech koutů světa. Slavná virtuoska, mimo jiné zapsaná i v Knize cti Prahy 3, má totiž stále co vyprávět: jak ji hudba pomohla přežít hrůzy koncentračních táborů nebo jak se po válce stala vyhledávanou interpretkou Bachova díla.

✘ K příležitosti vašich devadesátin vám vychází kompletní cembalové nahrávky Bachova díla. Čím jsou podle vás tak unikátní?

Dodnes nikdo nenatočil všechna cembalová díla J. S. Bacha. Třetinu díla napsal pro varhany, třetinu pro cembalo, zbytek pro orchestr a sbory. Skladby jsem točila v letech 1965 - 1975 a původně vyšly na černých deskách u labelu Erato. Nyní jsou zremasterované na CD a vydala je společnost Warner Music. Nepočítala jsem s tím, že se jedná o takový unikát. Myslela jsem, že už po mně někdo zkompletoval Bachovy cembalové skladby, ale zatím jsem zřejmě jediná. Budu také součástí osmdesátiminutového dokumentu, který o mně točí Američané, také Berlinale se o mě zajímá. Měla jsem totiž pohnutý život...

Jak jste se dostala k cembalu?

Muziku jsem milovala od narození. Babička byla milovníkem oper, brala nás, děti, na představení. Byla jsem ale hodně nemocná a poměrně pozdě jsem začala s výukou na hudební nástroj. Pamatuju si na Vánoce, když jsem hrála druhým rokem na klavír, a moje paní profesorka mi s velkou úctou pod stromeček položila dvě vázané knihy Temperovaného klavíru a řekla mi: „Tohle jednou budete hrát.“ Byla to ale vzdělaná paní profesorka, takže věděla, že Bach ve skutečnosti pro klavír nic nenapsal. Takže mě postavila před volbu, jestli budu hrát na cembalo, nebo na varhany. Varhany pro mě nepadaly v úvahu, protože jsou fyzicky náročné a cvičila bych na ně ve studeném prostředí. Já jsem byla dítě slabé a nemocné, takže volba padla na cembalo. Paní profesorka prosadila, abych nedělala maturitu na gymnáziu, studovala jen do kvarty a pak šla do Paříže dělat cembalo. Vše ale dopadlo jinak. Přišla válka a nacisti.

Musela jste přestat hrát?

Po absolvování primy na gymnáziu jsem měla zakázáno studovat. Začaly platit norimberské zákony, museli jsme mít židovské hvězdy. Nesměla jsem chodit na hodiny, ale to jsem porušovala. Nebylo dovoleno

židovské děti vzdělávat, ale lidé byli ochotní a obětaví. Oktaváni z reálného gymnázia nás tajně vyučovali, nikdo nás neudal.

Pomáhala vám hudba ve vašem nejtemnějším období života?

Když jsme přišli do Terezína v lednu 1942, ještě to bylo normální město, kde byla kasárna. Mohli jsme se volně pohybovat a já na jedné půdě objevila starý klavír. Víím, že na tom klavíru, co měl jenom dvě nohy, hrál i skladatel Gideon Klein, který mě tam jednou objevil. Dal mi několik lekcí. Jenže pak tam přišla paní Alice Hercová-Sommerová a další koncertní mistři, kteří měli ke klavíru lepší přístup než čtrnáctileté dítě, takže pak jsem tam již nemohla. Ale zpívala jsem ve sborech, třeba v opeře Prodaná nevěsta nebo Brundibár. Premiéru jsem ale nestihla. V témž roce zemřel otec, v roce 1943 jsme šli do Osvětimi.

Jak jste přežila?

Osvětim byla úplně peklo. Tam už byly plynové komory, dýchaly jsme kouř z mrtvých těl. Podařilo se mi přežít jen díky stovce zázraků. Nám dětem tenkrát velice pomohl Fredy Hirsch, který prosadil, abychom měly vlastní blok, měly jsme i určité výhody ve stravování a ve vytápění. Mně již bylo patnáct a působila jsem jako pomocná vychovatelka. Tou mě právě určil Fredy. Pracovala jsem s dětmi, podmínky byly o něco lepší, než měly ostatní. Největší šťastná náhoda byla, že ve dnech, kdy jsme měli jít do plynu, vypukla v Normandii invaze. Přišel rozkaz, že tisíc mužů a žen musí na práci do Německa. Přišla selekce, doktor Mengele si nás prohlédl, jestli jsme schopní práce, což samo o sobě byl strašný zážitek. Naštěstí maminka a já jsme se dostali do Hamburku, kde jsme pracovali do února 1945. Místo na pochod smrti nás pak Němci odvezli do Bergen-Belsenu. To už byl zcela smrtící tábor. Nikdo se o nás nestaral, fasovali jsme akorát jídlo, bylo nás pět set na jednom baráku. Uklízeli jsme mrtvá těla a dávali je na hromady ke spálení, protože zde vypuknul skvrnitý tyfus. Ale už jsme slyšely zbraně spojenců. Když nás 15. dubna 1945 osvobodili Britové, našli přes 30 tisíc mrtvých. Mezi jinými tam zemřel i Josef Čapek.

Co bylo pak?

Britové zřídili lazaret v nedalekém městě. Vyhlásili výzvu všem medikům, aby pomohli nemocným, a přišli Belgičani. Já měla nejhorší část skvrnitého tyfu za sebou. Doktoři čekali u mé postele, abych jim pomohla dorozumět se s ostatními slovanskými pacienty. Nevěděli, jak se s nimi dohovorit, a já uměla německy i anglicky. Moje maminka měla také skvrnitý tyfus, do Plzně jsme se vrátily po třech měsících.

Jaký byl návrat do běžného života?

Návrat do reality byl strašný, protože z naší rodiny, bylo nás sedmnáct - nepřežil nikdo. Když jsem poprvé přišla ke své učitelce klavíru, ta nade mnou zaplakala, protože moje ruce vypadaly hrozně. V Hamburku jsem pracovala na stavbách, v zimě jsme dělaly lidské řetězy a házeli jsme cihly z vybombardovaných domů. V tom okamžiku jsem si uvědomila, že bez hudby žít nedokážu. V Plzni jsem nastoupila do hudební školy a začala úplně od začátku. Všichni viděli, že jsem skutečná hudebnice, tak mi pomáhali, jak mohli, a já rychle pokračovala. Na jaře 1947 se plzeňská hudební škola ucházela o atestaci na konzervatoř a tehdy jsem již byla na seznamu nejlepších studentů. Přijeli dva pánové z hudební akademie a referent z ministerstva. Nabídli mě, jestli nechci dělat přijímací zkoušku na AMU. Neměla jsem ani gymnázium ani konzervatoř, měla jsem odchozeno jen pět tříd školy, takže to byla opravdová kuriozita. Během přijímaček měli o mě velký zájem hned tři profesori, kteří mě doporučili, a já od ministerstva získala dispens. Když jsem dokončila studium, ucházela jsem se o místo obligátního klavíru na katedře skladby, a přišel ke mně komponista Viktor Kalabis. Tak nás osud svedl dohromady.

Kolik skladeb pro vás váš manžel a skladatel Viktor Kalabis dohromady napsal?

Kromě klavírního koncertu pro mě napsal tři skladby pro sólové cembalo, jeden koncert pro cembalo, tři komorní skladby pro cello, housle a flétnu. Dodnes je v repertoáru řady umělců a právě včera hrál Matyáš Novák, náš úspěšný pianista, v Pardubicích jeho první klavírní koncert.

Zdá se, že po tom strašném utrpení jste konečně našla svoje štěstí.

Ano, pánbůh nakonec na mě nezapomněl. Nejšťastnější období mého života bylo po roce 1963. S Josefem Sukem jsem vystupovala 35 let, poté vznikli Pražští komorní sólisté s Václavem Neumannem, kde jsem byla členem, a také jsem získala smlouvu na 10 let na natočení kompletního cembalového díla J. S. Bacha.

Čím vás fascinuje Johann Sebastian Bach?

Bach mně ohromně pomohl. Je to hudba řádu, která dává naději, že existuje něco víc, než jen tento bídný život na tomto světě. Že existuje něco, co nás bytostně přesahuje. I ta soudobá hudba vychází z Bacha a hledá řád.

Kdysi jste prohlásila, že už nebudete vyučovat. Nakonec jste svoje rozhodnutí změnila. Čím to?

Přestože jsem už nechtěla dávat lekce, nakonec jsem na naléhání jednoho přijala. Nedá se říct, že by byl mým žákem, protože má světovou kariéru. Je to americký Iránec Mahan Esfahani, který se kvůli mně přestěhoval do Prahy. Pořád se domnívá, že potřebuje kontrolu, domnívám se, že jsem spíš takový kouč (smích). Přes čtyři roky mě neustále kontaktoval, abych ho učila, až nakonec za mnou přijel přímo domů. Když má něco nového nastudovaného, pokaždé se u mě zastaví a konzultuje se mnou svoji hru. Pochopitelně techniku má vynikající, pomáhám mu spíše s výrazovou stránkou. Zdá se, že i v devadesáti letech mi osud postavil do cesty studenta s takovým talentem, že je radost ho učit.

Zuzana Růžičková (nar. 1927) je klavíristka, cembalistka a hudební pedagožka, manželka hudebního skladatele Viktora Kalabise. Po absolutoriu plzeňského gymnázia byla vězněna v nacistických koncentračních táborech (Terezín, Osvětim-Březinka, Bergen-Belsen). Již za svého pobytu v Terezíně se seznámila se zde vězněnými hudebníky, mimo jiné též s operním pěvcem Karlem Bermanem. V letech 1945 až 1947 studovala v Plzni hru na klavír v místní hudební škole, od roku 1947 až do roku 1951 studovala hru na klavír a cembalo na pražské AMU. V roce 1956 zvítězila v Mnichově na mezinárodní cembalové soutěži, poté studovala hru na cembalo v Paříži u profesorky Roesgen-Championové. Proslula především skvělou interpretací hudebního díla Johanna Sebastina Bacha.

Text: Martin Hošna